

УДК [343.8]

Автухов Костянтин Анатолійович –

*к.ю.н., с. н. с. асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
НЮУ ім. Ярослава Мудрого
(77, Pushkinskaya str., Kharkiv, Ukraine)*

Kostiantyn A. Avtukhov –

*candidate of juridical sciences, senior research fellow,
assistant of criminology department,
Yaroslav Mudryi National Law University
(77, Pushkinskaya str., Kharkiv, Ukraine)*

Брус Катерина Юрївна –

*студентка 5 курсу, 5 групи
слідчо-криміналістичного інституту НЮУ ім. Ярослава Мудрого
(77, Pushkinskaya str., Kharkiv, Ukraine)*

Kateryna Yu. Brus –

*5-year student, 5th group,
Investigative-Criminalistics Institute of
Yaroslav Mudryi National Law University
(77, Pushkinskaya str., Kharkiv, Ukraine)*

До питання підзаконних нормативно-правових актів у кримінально-виконавчому праві

Розглянуто місце підзаконних нормативно-правових актів у системі виконання покарань, історію їх прийняття. Наголошено на проблемних аспектах статей деяких підзаконних нормативно-правових актів; проаналізовано доцільність прийняття певних нормативних приписів в цілому.

Ключові слова: підзаконний нормативно-правовий акт, указ, постанова, Державна пенітенціарна служба України, Міністерство юстиції України.

Рассмотрено место подзаконных нормативно-правовых актов в системе исполнения наказаний, историю их принятия. Отмечено проблемные аспекты статей некоторых подзаконных нормативно-правовых актов; проанализирована целесообразность принятия определенных нормативных предписаний в целом.

Ключевые слова: подзаконный нормативно-правовой акт, указ, постановление, Государственная пенитенциарная служба Украины, Министерство юстиции Украины .

K.A. Avtukhov, K.Yu. Brus To the Issue of Subordinate Legal Acts in Corrections Law

The place of subordinate normative acts in the penal system and the history of their adoption is considered from the beginning of Ukraine's independence. The main focus is on legal acts issued by the President of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of Justice of Ukraine and the State Penitentiary Service of Ukraine. The problematic aspects of articles of the particular subordinate normative acts are emphasized; the feasibility of adoption of particular normative legal acts in general is analyzed. In particular, Resolution № 683 "On Amendments to the List of Central Executive Bodies whose Activities are Directed and Coordinated by the Cabinet of Ministers of Ukraine through the Relevant Ministers" is analyzed and concerned the absence of rules governing how the Ministry of Justice of Ukraine directs and coordinates the activities of the State Department of Ukraine Penitentiary. The Regulation "On the State Penitentiary Service of Ukraine", approved by the Decree of the President of Ukraine on April 6, 2011 and the Regulation "On the State Penitentiary Service of Ukraine",

approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine on July 2, 2014 are studied. Determined, that the existence of similar within the meaning of regulations is impractical from the standpoint of legislative technique. House Rules detention centers of the State Penal Service of Ukraine and Internal regulations of penal institutions are analyzed. In these documents do not adequately implemented the idea of humanization of punishment, human rights. Thus, most of subordinate regulatory acts have some disadvantages that need to be corrected in the near future.

Keywords: *subordinate normative act, decree, ruling, the State Penitentiary Service of Ukraine, Ministry of Justice of Ukraine.*

Постановка проблеми. Становлення України як демократичної, правової, соціальної держави обумовлює необхідність удосконалення державної політики у сфері діяльності правоохоронних органів, її орієнтацію на забезпечення прав громадян, дотримання вимог міжнародних стандартів з прав людини. З-поміж напрямків діяльності правоохоронних органів особливого значення набуває ця проблема у сфері виконання кримінальних покарань, мета застосування яких може бути досягнута лише за наявності ефективних нормативно-правових актів.

Актуальність обраної теми полягає у важливості підзаконних нормативних актів, у правовому регулюванні процесу виконання кримінальних покарань. В наукових джерелах вказується, що вони є головною ланкою кримінально-виконавчого механізму, оскільки конкретизовано забезпечують процедуру виконання і відбування покарань [3, с.21]. Проте, намагання удосконалити систему підзаконних актів, шляхом прийняття нових чи внесення змін до діючих, поки що не має достатнього успіху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпосередньому розкриттю питання еволюції підзаконних нормативно-правових актів не приділяли достатньої уваги вітчизняні вчені, проте, у багатьох працях висвітлювалися поодинокі проблеми підзаконних правових актів у галузі кримінально-виконавчого права, їх відповідність сучасним потребам, меті наближення до європейських стандартів та доцільності прийняття взагалі. На даних аспектах звертали увагу наступні вчені: І. Г. Богатирьов, А. П. Гель, О. Г. Колб, О. В. Лисодед, М. В. Романов, А. Х. Степанюк, В. О. Човган, О.В. Щербина, І. С. Яковець та інші.

Мета статті полягає у дослідженні існуючого досвіду прийняття підзаконних нормативно-правових актів у системі виконання

покарань, зокрема для визначення доцільності подальшого розвитку відомчого нормотворення.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти безпосередньо до аналізу підзаконних нормативно-правових актів у галузі кримінально-виконавчого права, варто зосередити увагу на визначенні поняття «підзаконний нормативно-правовий акт», та його різновидах.

Підзаконні акти – це нормативно-правові акти, видані на основі та на виконання законів, з метою конкретизації та деталізації положень таких законів. Підзаконні акти, подібно до законів, обов'язкові для виконання і мають необхідну юридичну чинність. Але їх дія обмежена законом: вони не можуть виходити за межі законодавчого регулювання; їх норми мають вторинний у порівнянні із законом характер. Підзаконні акти не можуть змінювати або скасовувати норми законів.

Існують такі види підзаконних актів: 1) нормативні укази Президента України; 2) постанови Кабінету Міністрів України; 3) інструкції та нормативні накази міністерств і відомств; 4) нормативні акти місцевих державних адміністрацій; 5) нормативні акти органів місцевого самоврядування; 6) нормативні накази адміністрації підприємств, установ, організацій [5]. Наша увага буде зосереджена на перших трьох видах підзаконних нормативно-правових актів та чинниках, які зумовлювали їх прийняття.

Так, до проголошення незалежності нашої держави пенітенціарна система України функціонувала відповідно до законодавчих та нормативних вимог, встановлених Кримінальним та Виправно-трудовим кодексами та низкою підзаконних актів. На межі 1989-1990 рр. у місцях позбавлення волі склалася кризова ситуація, тому назріла об'єктивна необхідність перегляду впровадженої виправно-трудової політики, глибокого аналізу стану справ,

визначення відповідності поставленої мети реальним можливостям. Внаслідок цього було зроблено перший крок до гуманізації існуючої кримінально-виконавчої політики – Міністерством внутрішніх справ за участю вчених і зацікавлених відомств була розроблена і пізніше затверджена постановою уряду від 11 липня 1991 р. «Концепція реформування кримінально-виконавчої системи України», яка передбачала докорінні зміни. Реформа, перш за все, була спрямована на соціальну переорієнтацію виконання кримінальних покарань у напрямку урахування міжнародного досвіду й актів про права людини, принципів законності, гуманізму, демократизму, справедливості, диференціації та індивідуалізації виховного впливу на засуджених [13, с.154].

В подальшому продовжується нормотворчість під гаслами гуманізації виконання покарань, реформування системи виконання покарань. 20 грудня 1991 р. ознаменувалося зміною Правил внутрішнього розпорядку виправно-трудова установ (засудженим дозволено носіння короткої зачіски, сорочок цивільного зразка, скасовані нагрудні знаки, розширений асортимент дозволених до придбання і збереження продуктів харчування і предметів споживання у т. ч. наручних годинників, спортивних костюмів та ін.). В 1992-1996 р. р. приймалися акти, які започаткували покращення діяльності установ кримінально-виконавчої системи (було затверджено нову структуру Головного управління з виконання покарань МВС України; передбачалося будівництво нових установ виконання покарань, створення відділень при виправних колоніях) та покращення умов перебування в установах виконання покарань (встановлено порядок відрахувань із заробітної плати, забезпечення належної зайнятості, поліпшення комунально-побутових умов, та ін.).

Після прийняття України до Ради Європи в 1996 р. експерти цієї організації протягом двох місяців вивчали вітчизняне законодавство у сфері виконання кримінальних покарань та практику їх застосування. Було глибоко і кваліфіковано перевірено 22 установи виконання покарань. За результатами Радою Європи була зроблена та оприлюднена доповідь "Оцінка в'язничної системи України" з рекомендаціями щодо приведення її у відповідність із

загальноєвропейськими стандартами, в якій наголошено на "необхідності створення пенітенціарної служби як автономної соціальної організації" [4].

Відповідно до цих рекомендацій 22 квітня 1998 р. було видано Указ Президента України про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань (далі – ДДУПВП) як центрального органу виконавчої влади на базі Головного управління виконання покарань Міністерства внутрішніх справ України, що ліквідувалось. Указом також визначалися заходи реформування системи виконання покарань. Згодом, 31 липня 1998 р. Президентом України затверджено Положення про ДДУПВП [7].

Новий етап у діяльності ДДУПВП розпочався 12 березня 1999 р., коли його було виведено з підпорядкування Міністерства внутрішніх справ, з тим, щоб в подальшому ДДУПВП мав бути підпорядкований Мін'юсту, за взятими Україною перед Радою Європи зобов'язаннями. В дійсності юридичне закріплення такого підпорядкування відбулося лише у 2006 р. Так, 17 травня 2006 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову № 683 «Про внесення змін до переліку центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовуються та координуються Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів», в якій визначено, що діяльність ДДУПВП спрямовується та координується через Міністра юстиції. Проте, за цим документом, залишилося до кінця не визначеним яким саме чином відбувається спрямування та координація діяльності цього органу з боку Міністерства юстиції України, оскільки на органи поклалися в певній мірі тотожні завдання [2, с.29].

Наступний етап змін в організації діяльності кримінально-виконавчої служби розпочався у 2010 р., і пов'язаний з реорганізацією ДДУПВП в Державну пенітенціарну службу України (далі – ДПтСУ), здійснювалось це за Указом Президента України від 09 грудня 2010 р. [10]. Створення ДПтСУ, за висловом колишнього її голови – Лісіцкова О.В., було відображенням стратегічного курсу державної політики у напрямку соціальної переорієнтації процесу виконання кримінальних покарань з урахуванням міжнародних стандартів, дотримання принципу законності, гуманізму,

демократизму, справедливості, а також сучасної світової пенітенціарної доктрини [6, с.3]. Достеменно залишається незрозумілим, чому ці самі принципи не можливо було дотримуватися без реорганізації, за умови, що за оцінками експертів, перейменування не зумовило либонь яких суттєвих змін в кримінально-виконавчій системі.

Відповідне Положення «Про Державну пенітенціарну службу України» було затверджено Указом Президента України 6 квітня 2011 р. [11], яке містило ряд нововведень:

- відсутня норма про те, що ДПтСУ виконує правоохоронні та правозастосовні функції, спрямовує, координує діяльність ДКВС України. Раніше ці функції виконував ДДУПВП.

- змінилося коло актів, якими тепер керується ДПтСУ – замість указів Президента України, вводяться акти і доручення. Хоча відповідно до статті 106 Конституції України під актами варто розуміти в тому числі і укази, а також розпорядження.

- у попередньому положенні завданням ДДУПВП було забезпечення дотримання прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізація законних прав та інтересів осіб засуджених та осіб, взятих під варту. В новому положення словосполучення «забезпечення дотримання прав людини і громадянина...» замінено на «контроль за дотриманням прав людини та громадянина». Аналізуючи вказані поняття, вчені доходять висновку, що надавши ДПтСУ право контролю, тим самим зменшився обсяг покладених на нього повноважень.

- скасовано ряд завдань ДПтСУ: забезпечення дотримання посадовими та службовими особами органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів вимог законодавства; виявлення і розкриття злочинів, учинених в органах і установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, проведення дізнання у справах про такі злочини, провадження оперативно-розшукової діяльності; налагодження міжнародного співробітництва з питань, що входять до компетенції; розробка проектів прогнозних та програмних документів з питань, що відносяться до компетенції; забезпечення згідно із законодавством правового і соціального захисту осіб рядового і

начальницького складу, працівників кримінально-виконавчої системи та членів їх сімей, та ін.

Також нове положення ознаменувало послаблення ролі Кабміну щодо ДПтСУ та посилило її співпрацю напряму з Міністерством юстиції [2, с.25].

2 липня 2014 р. Кабінет Міністрів України затвердив Положення про Державну пенітенціарну службу України». Воно було майже аналогічним положенню 2011 р., в ньому не було внесено суттєвих змін в діяльність ДПтСУ. Пояснити прийняття нового аналогічного за змістом підзаконного нормативно-правового акту можна тим, що у 2014 році відбулися суттєві державотворчі зміни, зокрема передача значних повноважень від Президента до Уряду. Проте, у обох Положеннях щодо ДПтСУ (і виданому Президентом і Кабінетом Міністрів) містяться тотожні норми: ДПтСУ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра юстиції і який реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації [12]. Оскільки це орган виконавчої влади, він підконтрольний Кабінету Міністрів України, то відповідно і приймати відповідні акти щодо діяльності вказаного органу має Кабінет Міністрів України.

Окремо варто зауважити, що фактично чинними на даний час залишаються обидва аналізовані положення, адже Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. № 394/2011 «Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України» не втратив чинність. Звичайно подібний стан справ є неприпустимим, з позиції нормотворчої діяльності.

Особливе місце в системі підзаконних нормативно-правових актів займають документи видані самою ДПтСУ (раніше – ДДУПВП). Метою цих нормативно-правових актів є забезпечення функціонування кримінально-виконавчої політики у відповідній галузі шляхом врегулювання певної сфери однорідних кримінально-виконавчих відносин [3, с.21].

Після підпорядкування ДПтСУ Мін'юсту розпочалася активна нормотворча діяльність – 18 березня 2013 р. наказом Міністерства юстиції затверджено Правила внутрішнього розпорядку

слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України [8]. Вказаний документ має ряд значних недоліків, перш за все тому, що ніяким чином, не реалізовано ідею гуманізації покарання, дотримання прав людини. «Червоною ниткою» в нових правилах відображено старий принцип того, що кожен, хто потрапляє до СІЗО визнається фактично винним у вчиненні злочину. Правила розроблялися з тим, щоб полегшити умови роботи співробітникам СІЗО, максимально обмежити свободу ув'язнених (заборона будь-яких електронних пристроїв, комунікації, азартних ігор, обмеження передачі деяких продуктів харчування та ін.). Звичайно з погляду норм моралі деякі правила можна визнати обґрунтованими, проте не можливо впровадити моральні норми там, де вони найменш вимагаються, натомість залишаючи аморальним суспільство навколо.

29 грудня 2014 р. Міністерством юстиції України було затверджено Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань [9], які на відміну від розглянутих вище в більшій мірі відповідають вимогам міжнародних стандартів, хоча і є далеко не досконалими. В правилах також міститься чимало необґрунтованих обмежень, наприклад, заборона мати на виробництві продукти харчування або радіоприймачі та інші заборони, що часто не узгоджуються не те, що з міжнародними рекомендаціями, а із Кримінально-виконавчим кодексом України. Як зазначається в наукових джерелах, грубим порушенням норм законодавства, є те, що у Правилах зазначається перелік дозволених до використання в колонії речей, а не заборонених [1, с.729]. Досить суворими залишаються правила щодо санітарно-гігієнічних норм, харчового забезпечення та ін.

Варто зауважити, що ДПтСУ прийнято чималу кількість підзаконних нормативно-

правових актів, які переважно стосуються структурних підрозділів виправних установ, деталізації процесу розподілу засуджених і т.п.

Важливе місце займають також нормативно-правові акти, видані декількома відомствами спільно. 28 березня 2012 р. було видано спільний наказ Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк». Цей наказ замінив собою три нормативні акти, в яких регулювалися питання соціальної адаптації засуджених, і має багато недоліків, у порівнянні з попередніми нормативно-правовими актами. Скасовано деякі форми співпраці між різного роду соціальними органами та установами виконання покарань, має місце недолік щодо порядку обміну інформацією; скасовано ряд функцій УВП [2, с.62].

Висновок. Виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок про те, що з часів незалежності на розвиток кримінально-виконавчої системи було прийнято багато підзаконних нормативно-правових актів, проте далеко не всі з них можна визнати якісними та досконалими, а прийняття наступного за ним документа часто не лише не виправляє недоліки, а породжує все нові похибки в врегулюванні важливих питань кримінально-виконавчої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Автухов К. А. Підзаконні нормативно-правові акти у кримінально-виконавчому праві України: останні тенденції / К. А. Автухов // Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків, 2013. – С. 727–730.
2. Дотримання прав людини у пенітенціарній системі України / за заг. редакцією М. В. Романова; ГО «Харківська правозахисна група». – Х. : ТОВ «Видавництво права людини», 2015 – 480 с.
3. Богатирьов І. Г. Кримінально-виконавче право України : підручник / І. Г. Богатирьов. – К. :

Правова єдність, 2008. – 352 с.

4. Головні історичні події розвитку пенітенціарної служби України. Історичний розвиток пенітенціарної системи України [Електронний ресурс] // Державна пенітенціарна служба України: Офіц. веб-портал. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/626509>.

5. Теорія держави і права : елементарний курс / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. – 432 с.

6. Лісіцков О. В. Державна пенітенціарна служба України: сьогодення та перспективи / О. В. Лісіцков // Теоретичні та практичні проблеми удосконалення діяльності кримінально-виконавчої системи України : матер. Всеукр. наук-практ. конф. (4 травня 2011 р.). – К. : Нац. академія внутр. справ, 2011. – С. 3-7.

7. Про Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань : Указ Президента України від 31 липня 1998 р. № 827/98 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 31. – Ст. 3.

8. Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України : наказ Міністра юстиції України від 18 березня 2013 р. № 460/5 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 25. – Ст. 463.

9. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Міністерства юстиції України від 29.12.2014 № 2186/5 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – Ст. 209.

10. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 09.12.2010 року № 1085 // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 234. – Ст. 57.

11. Про Державну пенітенціарну службу України : Указ Президента України від 06.04.2011 № 394/2011 // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 73. – Ст. 40.

12. Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 225 // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 121. – Ст. 79.

13. Шкута О. Генезис становлення та розвиток кримінально-виконавчої системи незалежної України / О. Шкута // Підприємництво, господарство і право. – № 2. – Київ, 2016. – С.153-157.

References

1. К. А. Avtukhov, Pidzakonni normatyvno-pravovi akty u kryminalno-vykonavchomu pravi Ukrainy: ostanni tendentsii / K. A. Avtukhov // Pravova doktryna – osnova formuvannia pravovoi systemy derzhavy : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., Kharkiv, 20-21 lystop. 2013 r. / Nats. akad. prav. nauk Ukrainy. – Kharkiv, 2013. – Pp. 727-730.

2. Dotrymannia prav liudyny u penitentsiarnii systemi Ukrainy / za zah. redaktsiieiu M. V. Romanova; HO “Kharkivska pravozakhysna hrupa.” – Kh. : TOV “Vydavnytstvo prava liudyny,” 2015. – 480 p.

3. I. H. Bohatyrov, Kryminalno-vykonavche pravo Ukrainy : pidruchnyk / I. H. Bohatyrov. – K. : Pravova yednist, 2008. – 352 p.

4. Holovni istorychni podii rozvytku penitentsiarnoi sluzhby Ukrainy. Istorychnyi rozvytok penitentsiarnoi systemy Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Derzhavna penitentsiarna sluzhba Ukrainy: Ofits. web-portal. – Rezhym dostupu : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/626509>.

5. Teoriia derzhavy i prava : elementarnyi kurs / N. M. Krestovska, L. H. Matveeva. – Kh. : TOV “Odissei,” 2008. – 432 p.

6. O. V. Lisitskov, Derzhavna penitentsiarna sluzhba Ukrainy: sohodennia ta perspektyvy / O. V. Lisitskov // Teoretychni ta praktychni problem udoskonalennia diialnosti kryminalno-vykonavchoi systemy Ukrainy : mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (4 travnia 2011 r.). – K. : Nats. akademiia vnutr. sprav, 2011. – Pp. 3-7.

7. Pro Polozhennia pro Derzhavnyi departament Ukrainy z pytan vykonannia pokaran : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 31 lypnia 1998 r. No. 827/98 // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 1998. – No. 31. – St. 3.

8. Pravyla vnutrishnoho rozporiadku slidchykh izoliatoriv Derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukrainy : nakaz Ministra yustytzii Ukrainy vid 18 bereznia 2013 r. No. 460/5 // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 2013. – No. 25. – St. 463.

9. Pravyla vnutrishnoho rozporiadku ustanov vykonannia pokaran : nakaz Ministerstva yustytzii

Ukrainy vid 29.12.2014 No. 2186/5 // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 2015. – No. 4. – St. 209.

10. Pro optymizatsiiu systemy tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 09.12.2010 roku No. 1085 // Uriadovyi kurier. – 2010. – No. 234. – St. 57.

11. Pro Derzhavnu penitentsiarnu sluzhby Ukrainy : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 06.04.2011 No. 394/2011 // Uriadovyi kurier. – 2011. – No. 73. – St. 40.

12. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnu penitentsiarnu sluzhbu Ukrainy : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02.07.2014 No. 225 // Uriadovyi kurier. – 2014. – No. 121. – St. 79.

13. O. Shkuta, Henezys stanovlennia ta rozvytok kryminalno-vykonavchoi systemy nezaleznoi Ukrainy / O. Shkuta // Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. – No. 2. – Kyiv, 2016. – Pp. 153-157.